

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.23>

**О. В. Бігняк**, доктор юридичних наук,  
доцент, завідувач кафедри міжнародного та європейського права  
Національного університету «Одеська юридична академія»

### КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІЗ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено дослідженню правової природи криптовалют, у тому числі їхніх певних ознак як грошей, питанням правового регулювання їх використання в міжнародному приватному праві, зокрема колізійно-правовим методом. Автором визначено актуальність проблематики, розглянуто певні властивості грошей як інституту права, акцентовано увагу на певних особливостях криптовалют і електронних грошей, вказано правові режими щодо їх регулювання. Зауважено, що за загальним визначенням гроші – це засіб платежу, що слугує визначенням міри вартості товарів, що знаходяться в економічному обороті, і виражений у грошовій одиниці держави чи іншого публічно-правового утворення. Гроші вийшли зі світу товарів і принесли із собою у світ грошей властивий товарам правовий режим речей. Акцентовано увагу на тому, що гроші як складник цивільно-правового обороту виникли раніше за державу. Вони існували й існують у спільнотах, що не мають держави. Так само гроші абсолютно необов'язково емітуються державними інституціями. Форми грошей мають різний правовий режим. Так, готівкові гроші є річчю і, відповідно, об'єктом права власності. Електронні та безготівкові гроші за своєю правовою природою є безстроковими, безумовними й абстрактними правами вимоги особливого роду, і до них застосовується правовий режим зобов'язань.

Окрему увагу приділено питанням міжнародного приватного права, його колізійно-правовій нормі, зокрема у питаннях регулювання відносин з використанням криптовалют. З позиції міжнародного приватного права та його колізійних прив'язок має значення, як розглядати криптовалюту: як товар, як засіб платежу чи як фінансовий інструмент. Якщо розглядати криптовалюту як товар, то, звісно, до її регулювання застосовується речове право: закон місця знаходження речі стосовно нерухомого і рухомого майна. Визначено основні формули прикріплення, що підлягають застосуванню, щодо криптовалюти як засобу платежу та як фінансового інструменту.

Ключові слова: криптовалюта, електронні гроші, міжнародне приватне право, колізійні норми, колізії, криптоактиви, приватні гроші, колізійно-правове регулювання.

#### ***Bihniak O. V. Conflict-of-law regulation of the relations with the use of cryptocurrencies within international private law***

The article is devoted to the study of the legal nature of cryptocurrencies, including their certain features as money, the issue of legal regulation of their use in private international law, in particular, the conflict-of-law method. The author determines the relevance of the issue, considers certain properties of money as an institution of law, focuses on certain features of cryptocurrencies and electronic money, indicates the legal regimes for their regulation. It is noted that by general definition, money is a means of payment that serves to determine the measure of the value of goods in economic circulation, and is expressed in the currency of the state or other public entity. Money came out of the world of goods and brought with it into the world of money the legal regime of things inherent in goods. Emphasis is placed on the fact that money, as a component of civil turnover, arose before the state. They have existed and exist in communities without a state. Similarly, money is not necessarily issued by government institutions. Forms of money have different legal regimes. Yes, cash is a thing and, accordingly, an object of property rights. Electronic and non-cash money by their legal nature are indefinite, unconditional and abstract rights of a special kind of claim and are subject to the legal regime of obligations. Particular attention is paid to issues of private international law, its conflict of law, in particular in matters of regulation of relations on the use of cryptocurrencies. From the standpoint of private international law and its conflict of laws, it is important how to consider cryptocurrency: as a commodity, as a means of payment or as a financial instrument. If we consider cryptocurrency as a commodity, then, of course, property law is applied to its regulation: the law of the location of the thing in relation to real estate and movable property. The main attachment formulas that should be applied to cryptocurrency as a means of payment and as a financial instrument are also identified in the article.

Key words: cryptocurrency, electronic money, international private law, conflict norms, collisions, crypto-assets, private money, conflict-of-law regulation.

**Постановка проблеми.** Розвиток інформаційних технологій активізував пошук нового фінансового інструменту, що заснований на інформації. Таким інструментом є криптовалюта. Криптовалюти і раніше кидали справжній виклик основним засадам існуючої грошової системи, а тепер, у період економічної кризи, – тим паче.

Епоха долару закінчується. Про це говорить невдоволення світових економістів і голів центробанків, які вказують на неспроможність американської валюти. Долар потребує заміни. Про це заявив голова Банку Англії Марк Карні, наполягаючи на створенні нової глобальної резервної валюти, що дозволить економікам

країн, що розвиваються, звільнитися від доларової залежності, і заміною долару він назвав криптовалюту [2]. Можливість виходу з економічної кризи бачать у криптовалюті й світові експерти, стверджуючи про її «надсуверенність» та відсутність єдиної зацікавленої країни, що здатне забезпечити стабільність міжнародної валютної системи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різних аспектів проблеми правового регулювання електронних грошей та криптовалют у своїх працях досліджували та торкалися такі науковці, як С.І. Шимон, А.С. Горбунова, О.В. Мельниченко, А.М. Пожидаєва, М. Андручович, С. Капкун, А. Квітка, М. Куцевола, М. Лихачова, І. Лубенець, Н. Поливка, М. Роечлін, Ю. Солодковський, Ю.К. Меркулова, Е. Андрулакі, О. Караме, Т. Счерер, Д.М. Гражек, Н. Коуртоіс, Г. Максвел, А. Герваїс, О. Галицький, О. Мороз, А.Т. Проценко, Д.С. Вахрушев, В.О. Перов, А.В. Шамраєв, С. Овсейко, А.Я. Курбатов, І.А. Спиранов, С. Левашов, В.С. Лоцилин та ін. Ці дослідження стосувалися і стосуються різних аспектів проблематики. У даній статті зупинимось саме на питаннях правового регулювання криптовалют в міжнародному приватному праві, колізійно-правового регулювання.

**Мета статті** полягає в аналізі питань колізійно-правового регулювання застосування криптовалюти, у визначенні основних формул прикріплення, які підлягають застосуванню до приватно-правових відносин з використанням криптовалюти.

**Виклад основного матеріалу.** Гроші як інститут права мають достатню складність, неоднозначність та мінливість, тому в законодавстві більшості країн відсутнє легальне визначення грошей. В епоху глобалізації та розвитку фінансових ринків з'являються високоліквідні фінансові продукти, схожі за своїми ознаками на гроші, але вони не є такими, наприклад, приватна валюта, до якої відносять і криптовалюту.

За загальним визначенням гроші – це засіб платежу, що слугує визначенням міри вартості товарів, що знаходяться в економічному обороті, і виражений у грошовій одиниці держави чи іншого публічно-правового утворення [3]. Гроші вийшли зі світу товарів і принесли із собою у світ грошей властивий товарам правовий режим речей.

Гроші як складник цивільно-правового обороту виникли раніше за державу. Вони існували й існують у спільнотах, що не мають держави. Так само гроші абсолютно необов'язково емітуються державними інституціями.

Гроші можуть існувати без прив'язки до державного апарату, внаслідок самої лише домовленості або угоди певного кола зацікавлених осіб, тобто існування держави як регулятора не є обов'язковою умовою появи грошових одиниць та існування товарно-грошового обороту.

Форми грошей мають різний правовий режим. Так, готівкові гроші є річчю і, відповідно, об'єктом права власності. Електронні та безготівкові гроші за своєю правовою природою є безстроковими, безумовними і абстрактними правами вимоги особливого роду, і до них застосовується правовий режим зобов'язань.

Електронні гроші як економічний феномен й інститут права з'явилися на початку 1990-х років. Популярність електронних грошей як засобу платежу серед населення привертає увагу до проблеми їх сутності й місця в системі платежів та до питань правового регулювання їх застосування.

Законність використання електронних грошей та віртуальної валюти залежить від місця знаходження суб'єкта операцій з нею та мети її використання [1].

Криптовалюта являє собою початок нового етапу існування високотехнологічного ринку. Вона має потенціал для зміни традиційних ринкових стратегій, ділових практик, що забезпечить вигоди споживачам і макроекономічну ефективність [3].

Зрозуміло, що в умовах бурхливого розвитку сучасних технологій, електронної комерції та появи таких новітніх засобів платежу, як криптовалюти, постає проблема їх належної правової кваліфікації, визначення місця у системі розрахунків учасників господарського обороту, а також співвідношення криптовалют з іншими засобами платежу, передусім із традиційними грошовими коштами. Є загальне розуміння, що криптовалюти являють собою одиниці вартості, які зберігаються на електронних пристроях, використовуються як засоби платежу, а транзакції здійснюються за допомогою криптографії [6].

Світова спільнота ще навіть не визначила правового статусу криптовалюти, не говорячи вже про законодавче врегулювання. У багатьох державах не створено правової бази обігу та використання криптовалюти, попри певне економічне та соціальне сприйняття, хоча у певних високорозвинених країнах світу офіційно визначено статус криптовалюти, а також визначено органи регулювання й контролю за операціями з криптовалютою. У деяких країнах з криптовалютою ведеться певна боротьба.

Зрозуміло, що для ефективного функціонування криптовалюти необхідна її інституалізація, яка можлива шляхом правової інституалізації та ринкової, що здійснюється завдяки формальному і неформальному встановленню правил функціонування криптовалюти.

В Україні на законодавчому рівні питання криптовалют залишається невирішеним. Криптовалюту пропонується розглядати як грошовий сурогат, платіжний засіб, фінансовий актив, товар.

З точки зору вітчизняного законодавства криптовалюти однозначно не є грошима. Для визнання криптовалют грошима необхідне відповідне рішення парламенту, на яке навряд чи варто розраховувати, оскільки таке визнання може підірвати основи національної грошово-кредитної політики. Проте науковці

досліджують суть явища, яка не вичерпується офіційним визнанням чи невизнанням. Функції, притаманні традиційним грошам, властиві також криптовалютам. Вони абсолютно здатні виступати універсальним засобом обміну та розрахунку. Криптовалютами цілком можливо оплачувати товари, роботи і послуги. При цьому немає принципового значення, чи є криптовалюта товаром, фінансовим активом, тощо. Учасники саміту Великої двадцятки, який проходив у Буенос-Айресі 19–20 березня 2018 р., свідомо відійшли у своєму комюніке від використання терміна «криптовалюта» (cryptocurrency), замінивши його на «крипто-активи» (crypto-assets), де прямо підкреслено: крипто-активи не мають ключових атрибутів суверенних валют [4].

Проте оскільки громадськістю визнається цінність криптовалюти, виникає ситуація, коли державі просто необхідно врегулювати правовідносини, що склалися, та надати їм законного статусу.

Україна знову і знову постає перед необхідністю оновлення внутрішньої і зовнішньої політики та розширення якісного та кількісного господарського і всього цивільно-правового обігу як і у сфері зовнішньої торгівлі й іноземних інвестицій, так і щодо обміну науково-технічними досягненнями, витворами науки, літератури і мистецтва. Якісне правове регулювання всього цього масиву зв'язків набуває для нашої країни зростаючого значення.

Необхідно враховувати дію зарубіжних національних правових систем, вплив міжнародних угод на всі сфери міжнародного співробітництва. Як влучно підкреслює З.А. Севрюгіна, зі всіх численних інтегральних сукупностей правових норм є лише одна, яка прямо призначена для виконання цих завдань розвитку країни. Ця сукупність називається міжнародним приватним правом. Саме воно має механізм урахування впливу іноземного права на договірні й позадоговірні майнові та немайнові відносини між юридичними та фізичними особами, а в деяких випадках – і на їх відносини з державами та міжнародними організаціями [5].

Міжнародне приватне право нерозривно пов'язано з розширенням міжнародного торгово-економічного, науково-технічного і культурного співробітництва. Важливу роль у правовому регулюванні цього співробітництва покликані відігравати норми міжнародного приватного права, значення якого зростає в міру поглиблення міжнародних господарських зв'язків, розвитку нових організаційних форм у різних галузях міжнародного ділового співробітництва.

Механізм урахування впливу іноземного права на договірні й позадоговірні майнові та немайнові відносини між юридичними і фізичними особами, а також державами як приватними особами, міститься в особливих нормах міжнародного приватного права, які отримали назву колізійних, тобто конфліктних, які призначені для вирішення конфліктів між законом суду та нормами іноземного права [5].

Необхідно також урахувати, що законодавство у сфері майнових та особистих немайнових відносин не стоїть на місці, а поступово розвивається, часто не встигаючи за практикою. Це стосується і питань застосування криптовалют.

Реальні життєві відносини, що виходять із міжнародного спілкування, не можуть бути нормовані правом однієї держави, в цьому і є об'єктивна основа виникнення та існування міжнародного приватного права.

Розглядаючи справу з іноземним елементом, суд має віднайти той правопорядок, з яким правовідношення, що розглядається, пов'язане. Нагадаємо, що основною метою міжнародного приватного права є вирішення правових колізій в умовах конкуруючих юрисдикцій.

Як у праві все починається з норми права і нею закінчується, так і в міжнародному приватному праві все починається з колізійної норми і її дією все закінчується. Колізійна норма є правилом поведінки, що сформувався у національному або міжнародному джерелі права і вказує на те, право якої країни або міжнародної угоди підлягає застосуванню до даного спірного правовідношення.

Колізійно-правове регулювання використання криптовалют теж залежить від того, як розглядати криптовалюту. Дискусія серед науковців щодо правової природи криптовалют не вщухає: їх визначають і як гроші, і як засоби обміну або розрахунку, відмінні від грошей, і як грошові сурогати, і навіть як товари. Особливості колізійно-правового регулювання використання криптовалют детально висвітлює у своїх працях Ю.К. Меркулова, також звертаючи увагу, що з позиції міжнародного приватного права та його колізійних прив'язок має значення: розглядати криптовалюту як товар, як засіб платежу чи як фінансовий інструмент [7; 8; 9].

Якщо розглядати криптовалюту як платіжний засіб, то під час встановлення змісту грошових зобов'язань застосовуються такі формули прикріплення, як закон валюти платежу та закон валюти боргу, перший є більш визнаним, але теж з певними особливостями. Але в деяких країнах ці положення регулюються виключно нормами публічного права, оскільки це стосується основ публічного порядку.

Криптовалюта як товар, безумовно, підпадає під регулювання речового права – закону місця знаходження речі стосовно нерухомого і рухомого майна, однак через специфіку криптовалюти буде важко визначити її конкретне місцезнаходження. Не зовсім зрозуміло, який саме сервер можна вважати її місцезнаходженням, і як кожного разу його визначати. Логічніше було б застосовувати особистий закон власника криптовалюти, але це може суперечити надімперативним нормам держав. У такому разі знову виникають колізії, які вкрай важко або неможливо вирішити.

Якщо криптовалюту вважати фінансовим активом, то можуть застосовуватися такі прив'язки: закон національності емітента цінних паперів, закон місця реєстрації випуску цінних паперів, закон місця обігу цінних паперів, зобов'язальний статут угоди, предметом якого є цінний папір, особистий закон власника

цінного паперу. Із цього приводу існують також різні підходи в різних країнах. Тому доцільно в угоді вказувати право, що регулює цю угоду.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.** В Україні на законодавчому рівні питання криптовалют залишається невирішеним. Криптовалюту пропонується розглядати як грошовий сурогат, платіжний засіб, фінансовий актив, товар.

Відсутність відповідного правового регулювання обігу і використання криптовалюти провокує зростання чорного ринку, маніпуляцій та злочинності навколо цієї теми.

Криптовалюта як досягнення науково-технічного прогресу зближує континенти й полегшує загальнолюдське спілкування, а отже, ще й з цих причин потребує відповідного регулювання і вирішення колізій, що виникають.

#### Список використаних джерел:

1. Волосович С.В. Віртуальна валюта: глобалізаційні виклики і перспективи розвитку. *Науковий журнал «Економіка України»*. 2016. № 4 (653).

2. Доллару пришел конец. Европа назвала новую мировую резервную валюту. URL: <https://versiya.info/politika/army/149679>

3. Коростелёв М.А. Правовой режим электронных денег в гражданском законодательстве : дис. ... к. ю. н. Москва, 2015.

4. Money is no object: Understanding the evolving cryptocurrency market. URL: <https://www.pwc.com/us/en/financialservices/publications/assets/pwccryptocurrencyevolution.pdf>

5. Севрюгина З.А. Действие коллизионных норм в международном частном праве России и зарубежных стран : дис. ... к. ю. н. Москва, 2018 203с.

6. Чаплян С. Правовой статус криптовалют. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 148–165.

7. Меркулова Ю.К. Криптовалюта как товар с точки зрения международного частного права. *Молодой ученый*. 2018. Октябрь. № 43 (229). С. 132–143.

8. Меркулова Ю.К. Криптовалюта как средство платежа с точки зрения международного частного права. *Молодой ученый*. 2018. Октябрь. № 43 (229). С. 132–143.

9. Меркулова Ю.К. Криптовалюта как финансовый инструмент с точки зрения международного частного права. *Молодой ученый*. 2018. Октябрь. № 43 (229). С. 132–143.